

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Van de redactie

In dit nummer:

VAN M' REDACTIE 1
Bij de nieuwe jaargang

KERKELIJK LEVEN 3
M. te Velde
Samen verder
komen met kritiek

MEDITATIEF 8
A.S. van der Lugt
Kijk, dat is geloven!

KUNST 9
J.M. de Jong
Op de galerij bij de
Dordtse Synode
(1618-19)

WANDELEN 13
MET GOD
C.J. de Ruijter
Bijzonder

ACHTERGRONDEN 15
A.L.T. de Bruijne
Melk, vaste spijs of
voer voor theologen

en verder...

Nieuw uitgekomen/
Meegelezen/
Uit de kerken

BIJ DE NIEUWE JAARGANG

M e t i n g a n g v a n d i t e e r s t e n u m m e r v a n e e n n i e u w e j a a r g a n g z a l D e R e f o r m a t i e e r i n v e r s c h i l l e n d e o p z i c h t e n w a t a n d e r s u i t g a a n z i e n d a n v o o r h e e n . I n d e r e d a c t i e h e b b e n w e o n s d e l a a t s t e m a a n d e n b e z o n n e n o p d e i n h o u d , d e l e e s b a a r h e i d e n d e v o r m g e v i n g v a n o n s b l a d . D i e b e z i n n i n g l e i d t n u t o t v e r s c h i l l e n d e v e r a n d e r i n g e n , d i e w e g r a a g b i j d e l e z e r s w i l l e n i n t r o d u c e r e n .

In het algemeen zullen we streven naar een *betere* afstemming op een *brede* lezerskring. We denken dat die vooral bestaat uit meelevende kerkleden vanaf ongeveer twintig jaar. Op **hún** wensen en behoeften willen we graag zo goed mogelijk inspelen.

De artikelen in *De Reformatie* waren altijd nogal van een pittig niveau. Je moest er echt voor gaan zitten. Maar er komt natuurlijk méér door de brievenbus dan *De Reformatie* alleen. En er is véél dat vandaag de aandacht van de lezers

vraagt. In dat licht gezien bood ons blad misschien wel eens te veel zware kost.

Daarom willen we in de toekomst de leesbaarheid van de artikelen nog nadrukkelijker gaan bewaken.

Rubrieken

We openen ieder nummer niet meer met een diepgravend hoofdartikel, maar met *Kerkelijk Leven*. De wat zwaardere artikelen mogen volgens ons niet ontbreken, maar ze krijgen verderop in het blad een

plaats. Dat wordt dan een rubriek **Achtergronden**, gecoördineerd door ds. A.L.Th. de Bruijne. Na 'Kerkelijk Leven' volgt in **Meditatief** een Schriftoverdenking. Daarna **krijgt** – en dat is iets nieuws – **Wandelen met God** een vaste plaats in elk nummer. We willen in die rubriek kijken naar twee kanten: het praktisch geloofsleven en de vragen en thema's rond de christelijke levensstijl. Ds. B. Luiten en prof. De Ruijter zullen er verdere invulling aan geven, samen met verschillende predikanten die hun medewerking hebben toegezegd.

In de sfeer van de wat zwaardere artikelen zal drs. B. Bos een ru-

briek **Samenleving** verzorgen, waarin thema's uit cultuur en maatschappij aan de orde komen. We denken bijvoorbeeld aan een peiling van trends in de moderne cultuur en aan bezinning daarop. Dat kan ons helpen om onze positie als kerk en als christenen helderder te **krijgen**.

Naast de meer praktisch gerichte Bijbel-meditaties komen er ook af en toe speciale **Schriftstudies**. Die willen de verdieping van het inzicht in de schriften dienen. Ds. R. ter Beek is de man, die daar stuur en invulling aan gaat geven. De andere rubrieken blijven in hoofdzaak hetzelfde. **De Reformatie** wil een breed terrein bestrijken. U kunt dus ook regelmatig bijdragen verwachten over zending en evangelisatie, opvoeding en onderwijs, kunst en muziek, **kerkgeschiedenis** en buitenlandse kerken, **kerk-orde** en gemeenteopbouw. En **uiteraard** zullen er boekbesprekingen, persschouw en berichten uit de kerken zijn.

zijn blij, dat hij op andere wijze nog af en toe aan ons blad wil blijven bijdragen.

Bruikbaar instrument

Nu onze zeventigste jaargang van start gaat, hopen we van **harte**, dat de verschillende plannen en vernieuwingen bij de lezers een goede ontvangst **krijgen**. We staan graag open voor reacties en voor aanbevelingen die kunnen helpen om er samen een zo goed mogelijk blad van te maken.

We spreken de wens uit, dat onder de zegen van de **HERE** God ons blad ook in de toekomst een goed en bruikbaar instrument mag zijn tot ontwikkeling van het gereformeerde leven.

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE, DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265 AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan: De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIEADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Vormgeving

Wat de vormgeving van **De Reformatie** betreft was de uitgever op ons verzoek bereid om het blad een nieuwe lay-out te geven. Naar ons idee maakt de indeling in drie kolommen per bladzijde het blad toegankelijker. Een **ruimere** en modernere opzet oogt vriendelijker en nodigt meer tot lezen. Ons logo – de bekende adelaar – heeft een nieuwe vorm gekregen. En verder wordt er gewerkt met wat andere lettertypes.

Afscheid

Tenslotte nog iets over één rubriek die in de nieuwe jaargang niet meer terugkeert: **Op Maat** van ds. H. Folkers. Vorige week heeft hij zelf al zijn afscheid aan de lezers aangekondigd. Vanaf deze plaats willen we ds. Folkers hartelijk danken voor zijn praktische en frisse artikelen in 'Op Maat'. **Ze** werden veel gelezen en gewaardeerd. We

SAMEN VERDER KOMEN MET KRITIEK

M. te Velde

Er is in de Gereformeerde Kerken onrust en onvrede over allerlei kritiek die er de laatste jaren te horen is. Er bestaat een reëel risico, dat we door die kritiek uit elkaar drijven. Dat er groepen ontstaan, die op een verschillende golflengte zitten. En die elkaar niet meer bereiken. Kunnen we daar iets aan doen?

In mijn bijdragen van vorige week en deze week probeer ik te analyseren, hoe het komt dat veel kritiek momenteel bij velen niet aanslaat, maar eerder irritatie en verwijdering veroorzaakt. Vorige week noemde ik al twee punten. Kritiek is nog al eens erg generaliserend en daardoor niet herkenbaar. Dikwijls is kritiek ook niet overtuigend en bij nader doormeten niet houdbaar.¹

In dit artikel noem ik nog vier andere aspecten, waardoor kritiek onder ons meer verwijdering veroorzaakt dan dat ze verder helpt.

Achterwaarts gericht

Het is opvallend, hoe *achterwaarts* gericht veel kritiek op het gereformeerde leven is, die momenteel onder ons gehoord wordt. Men is oprecht verontrust over de schraalheid van het geloofsleven onder ons en over de signalen van secularisatie. Maar voor het analyseren daarvan wordt er weinig onderzoek in het veld gedaan onder gereformeerde mensen van vandaag. Ook maken we maar weinig werk van een analyse van de moderne cultuur en doen we weinig aan een pei-

ling, langs welke kanalen de secularisatie bij ons binnenkomt ons in de greep krijgt.

Nee, diverse critici onder ons duiden diep in het verleden, in K. Schilder en S. Greijdanus en B. Holwerda, om *dáár* de wortels op te sporen van wat er mis met ons is. Ze wroeten in de geschriften van die broeders en komen met zware kritiek op hen en op de eerste generatie 'vrijgemaakten'. En anderen sluiten zich daar bij aan. Ze nemen nogal gemakkelijk de verwijten over. *Dáár*, bij Schilder en zijn tijdgenoten, lijkt de bodem te zijn voorbereid voor onze schraalheid en secularisatie vandaag. Vooral zij lijken ten diepste de schuld van onze malaise te moeten krijgen.

Zo worden de pijlen dus niet gericht op de invloeden en machten in onze hedendaagse moderne cultuur, niet op onze tekortkomingen in de confrontatie daarmee, maar vooral op onze gelovige gereformeerde leidslieden van veertig tot zestig jaar geleden. Zelfs buitenstaanders valt het op: 'Moet je zien, hoe die vrijgemaakten nog steeds aan Schilder vastzitten. Ze moeten hem eerst 'kapot-praten'

Kerkelijk leven

voordat ze vandaag een nieuwe weg durven inslaan!' Er vindt onder ons een afrekening met het verleden plaats, zoals we die nog niet eerder beleefd hebben.

Maar waarom eigenlijk? Waarom moeten eerst de vorige generaties gediskwalificeerd worden, voordat wij vandaag het in kerk of organisatie of theologie een beetje anders mogen doen? Besteden we momenteel niet veel te véél aandacht aan de bezinning en discussie over ons verleden en veel te wéinig aan die over de situatie waarin we vandaag verkeren en welke opgaven *dáarin* op ons afkomen?

Als we afgerekend hebben met de 'objectivistische' en 'rationele' K. Schilder, hebben we dan ook afgerekend met het objectivisme en rationalisme ons eigen hart? Ik geloof er niets van. Maar wat zijn we dan met de hele operatie opgeschoten?

Bovendien, is het eerlijk om de generaties van toen de Zwarte Piet toe te schuiven voor problemen, waar *wij* vandaag tegen aan lopen? Laten we de pijlen eens op onszelf richten. Moeten we niet méér energie besteden aan *zelfkritiek* en aan schuldbelijdenis over de gebreken en missers van onze eigen generatie anno 1994 en minder aan kritiek en aanklachten over wat er met de twee vorige generaties 'vrijgemaakten' mis was?

Het zou voor ons allemaal, dunkt me, heel heilzaam zijn, als we eens wat minder luidruchtig voor 't oog van Neerlands volk ons verleden en onze ouders en grootouders afkraakten. En als we eens – niet in krant of blad zozeer, maar vooral in onze eigen binnenkamers – meer tot schuldbesef en verootmoediging kwamen over onszelf, over

onze situatie van vandaag, over onze eigen zwakheden en gebreken, over de wortels van verwerdlijking in ons eigen hart, in welk blad we ook schrijven en van welke organisatie we ook lid zijn. Willen we dan de belangrijkste wortels aanwijzen van de veruitwendiging en de secularisatie van vandaag, dan moeten we volgens mij vooral kijken naar de periode vanaf ± 1970. Toen zijn we tegen elkaar gaan zeggen, dat we het zo fijn hadden. Kerkelijk was er rust gekomen na de hectische zestiger jaren. Het werd echt een tijd van consolidatie en rustig voortbouwen. Dat zeiden we tenminste. Onze organisaties bloeiden, althans uiterlijk gezien. Er kwam een stuk professionalisering op gang. We kregen er een erkende plaats mee in de samenleving. Het gereformeerde onderwijs werd een erkende richting. Het GPV kreeg pluimen op de hoed: wat een vakbekwame politici! En het ND kreeg ook al schouderklopjes van buitenstaanders: echt een objectieve kwaliteitskrant. Ook hier consolidatie en uitbouw. En als er buitenlandse gasten op bezoek kwamen, dan lieten we hen al die dingen zien, met gepaste trots. Deed wijlen koning Hizkia ook niet zoiets?

Maar wat deden we in de jaren zeventig en tachtig aan confrontatie met de snel veranderende cultuur? En hoe kozen we positie? Is ook de gereformeerde Jeschurun niet vet geworden? Van de welvaart pakten en pakken we graag ons deel mee. De televisie deed in snel tempo in bijna al onze gezinnen haar intrede, en méér dan dat! Onze moraal rond huwelijk en seksualiteit verzwakte zienderogen. Enzovoorts. Als we wortels willen aanwijzen en van schuld willen spreken, dan moeten we volgens mij maar gauw ophouden met onze besprekingen over kerkvisie, cultuurvisie en verbondsvisie van onze grootouders. En dan moeten we tot onszelf inkeren. Onszelf onder schot nemen. Zouden dan over en weer in onze

kerken herkenning en eensgezindheid niet groeien?

Mensen worden vastgepind

Ik heb nog een ander bezwaar tegen allerlei kritiek die onder ons te horen is. Het valt op, hoe de critici proberen grote lijnen te trekken en dieper liggende wortels aan te wijzen. Op zichzelf is dat te waarderen. Het is goed als kritiek niet aan de oppervlakte blijft, maar dieper afsteekt en als men probeert lijnen te trekken en verbanden te laten zien.

Maar zoals het nu vaak gaat, worden wij als vrijgemaakte mensen door menige criticus als het ware *vastgepind* in onze zonden en gebreken. Iedere keer wordt immers betoogd, dat het met preken en geloven en organiseren in onze gereformeerde wereld *systematisch* fout zit. Dankzij bijvoorbeeld K. Schilder. Wij *doen* het niet maar fout, maar wij *zijn* fout. We zijn erfelijk belast. Die fouten van ons zijn niet maar incidenten of ontsporingen. Maar het zit helemaal in onze jarenlang ten onrechte volgehouden theologie, in de verbondsvisie, in de kerkvisie, in de cultuurvisie en noem het allemaal maar op. Aldus de kritiek.

Als het waar is, grijpt dat ontzettend diep in. Dan zijn we verdorven tot juist in onze vrijgemaakte wortels. Dan moet er – als ik het goed begrijp – een complete breuk komen met die verkeerde visies op verbond en kerk en cultuur. Of dat inderdaad moet, en wat daar dan voor in de plaats komt, daar horen wij de critici nog weinig over. Vooralsnog is de boodschap: het is stelselmatig mis met ons. Maar ik vind, dat juist in dat '*stelselmatig*' iets onbarmhertigs in zit. Van een opvoedkundige heb ik ooit eens geleerd, dat je in je kritiek op kinderen ze niet mag 'etiketteren'. Je mag ze niet in een hoek zetten door te zeggen: 'Jij bent ook altijd zo...' Want dan pin je ze vast op hun fout of hun gebrek. Dan geef je ze niet de kans om *uit* die

foute hoek te komen.

Zou dat ook voor kritiek in de kerk niet gelden? Er vallen over onze kerken, maar vooral ook over ieder van ons persoonlijk, slechte rapporten uit te brengen. Maar als we daarover praten, dan moet toch steeds ook iets anders doorklinken: dat er méér is dan onze mislukkingen. Dat er een genadig God is, die ons zelfs uit diep gewortelde en misschien wel haast systematische 'magerheid van ziel' verlossen wil. Zou er van die barmhartigheid van God niet wat meer moeten doorklinken, als scribenten en journalisten en auteurs en geïnterviewden het over onze Gereformeerde Kerken hebben? Ik mis een pastorale benadering bij veel critici. Dat veroorzaakt verwijdering. En dat willen we toch niet?

Kritiek zonder vervolgtraject

Er is volgens mij onder ons bovendien te veel *kritiek zonder vervolgtraject*. In het gewone leven is het zo, dat je met kritiek je altijd *richt* tot iemand. Wil je met kritiek iets opschieten, dan moet je er mee naar iemand toe kunnen, iemand die verantwoordelijkheid draagt. Naar je chef, of naar de directie, of naar het bestuur, of naar een ledenvergadering of noem maar op. Een instantie die met die kritiek vervolgens iets doet.

Maar in de kerken ligt dat moeilijker. Er is bijvoorbeeld kritiek op de sfeer in onze kerken. En op de preken. En op de kerkdiensten. Er wordt gezegd dat we zo objectivistisch en normatief ingesteld zijn. En dat bijvoorbeeld preken te veel over de hoofden heen gaan. Door die kritiek komen er discussies op gang. In de verschillende bladen gaat men op elkaar in. Maar we vorderen volgens mij niet veel, omdat er geen duidelijk vervolg aan vast zit. Wie moet de kerken verdedigen? En wie de kerkeraden of de kerkjeugd of de liturgiecommissies? We kennen geen 'gereformeerd tribunaal', waarbij de kritiek wordt ingediend, waar getui-

gen à charge en à décharge worden gehoord, en waar dan een eerlijke en evenwichtige uitspraak wordt gedaan. We kennen geen bisschop of synode die de critici eens uitnodigt en hun verhaal hoort, die probeert billijk en onbillijk van elkaar te onderscheiden en die dan vervolgens maatregelen neemt voor verbetering.

Zoiets hebben we in de Gereformeerde Kerken niet. Iemand schiet een **kritische** pijl af en beweert: 'koude, rationele kerkdiensten'. Het *Nederlands Dagblad* geeft de boodschap door, soms met grote letters, en heeft dan zijn taak weer vervuld. De **kritiek** ligt op tafel. Maar wie is de figuur of wat is de instantie die haar taxeren en die er op antwoorden moet? En wie zorgt, dat we met z'n allen op het aangesneden punt gaan bidden om vernieuwing (dat altijd eerst!) en dan ook gaan werken aan verbetering?

Ik vind zulke **kritiek** zonder duidelijk vervolgetraject fnuikend voor de kerken. In een gezin of een bedrijf is dat toch ook zo? Als **kinderen** elke dag weer klachten en **kritiek** hebben op de sfeer thuis, dan moet je dat snel oppakken en er met elkaar mee aan het werk. Gaat het 'kankeren' dóór en volgt er geen gezamenlijk gesprek over en wordt er niets aan de 'pijnpunten' gedaan, dan verziekt de sfeer in het gezin.

Zo raken we met onze kerken op dit moment ook in een vervelende situatie. Er wordt geschreven, dat veel gereformeerde preken niet deugen, dat de kerkdiensten vreugdeloos zijn en onze manier van geloven intellectualistisch. De **kritiek** wordt maar steeds herhaald. En als je dat een paar jaar doet, steeds maar dezelfde **kritiek** herhalen, dan verziekt dat de sfeer, terwijl a) niet duidelijk wordt of en in hoeverre de **kritiek** terecht is, en terwijl er b) niets mee lijkt te gebeuren.

Is het waar? Krijgt de **kritiek** geen vervolg? Nu, ook zonder tribunaal of synode of bisschop wordt er in onze kerken wel degelijk iets mee

gedaan. De predikanten bijvoorbeeld hebben zich op hun laatste congres in 'De Bron' uitvoerig bezonnen op de **prediking**. Hier in Kampen wordt ~~er~~ door prof. De Ruijter met de studenten hard aan gewerkt. In veel gemeenten bezint men zich op vragen rond de liturgie. En op scholen kreeg het bezig zijn met de identiteit de laatste jaren nieuwe impulsen. Men wil naar **kritiek** luisteren en gaat er mee aan de slag.

Maar dan werkt het als een koude douche als je telkens maar weer te horen krijgt, hoe mis het met ons is. Het werkt verlamdend ook, althans bij hen die serieus vóóruit willen in het gereformeerde spoor. Misschien zouden de redacties van bladen dáár ook eens aan willen denken!

En zouden de schrijvende broeders (en zusters) aan hun taxaties en **kritieken** dan ook niet veel meer een positieve, uit Gods Woord geputte weg-wijzing en therapie voor de **toekomst** moeten toevoegen? Ook wat dat betreft ontbreekt bij veel **kritiek** het vervolg-traject. Hoe moeten we verder? Wat is het medicijn voor onze kwalen? Hoe gaan we daar verder mee?

Als ik het goed zie wordt het hoog tijd, dat we van de fase waarin de **kritiek** centraal staat en steeds herhaald wordt, overstappen naar de fase van het constructief samen verder denken en verder werken.

Binnenkort zou ik in dat verband nog eens apart willen terugkomen op de **kritiek** op de preken. Maar op dit moment moet ik dat laten liggen.

Kritiek zonder werfkracht

Samen constructief verder. Dat is temeer belangrijk, omdat ik in de **kritiek** van verschillende schrijvers en sprekers alle werfkracht mis. Ik weet wel, dat **kritiek** soms herhaald moet worden om door een bepaalde korst van zelfgenoegzaamheid heen te breken. Ik besef ook heel goed, dat je soms **kritisieren** moet

zonder dat je precies kunt vertellen waar het heen moet.

Maar zo langzamerhand vraag ik me af: waarhéén willen mensen als T.M. Klapwijk en B.M. Balk en J. Hoogland en H.J.D. Smit nu met ons op weg? Welk perspectief laten ze ons zien? Dat is immers heel belangrijk, als je in de kerken met **kritiek** komt.²

Ik merk dat zelf dikwijls als ik in gemeenten over gemeenteopbouw spreek. Je praat over knelpunten en zwakke plekken. Maar je moet daar de mensen niet de grond mee in boren. Je moet altijd wel **perspectief** laten zien. Je moet op basis van Gods beloften elkaar ook meetrokken op een weg, waarlangs je **uit** de verkeerdheden en malaise kunt komen. Wie geen perspectief laat zien, zal de mensen wel raken, pijnlijk raken misschien, maar die **geneest** niets. Die bouwt niets op. Dat is **kritiek** zonder werfkracht. Veel **kritiek** à la *Radix* en de kerkverlatersverhalen van het *ND* doet mijns inziens de kerken schade. Zijn wij niet bezig onszelf kapot te praten en te schrijven? Ik ben daar heel bezorgd over. Zoals het op 't ogenblik gaat, breekt men onze werfkracht naar binnen en naar buiten toe af.

Hoe zou bijvoorbeeld de jongere generatie nog gemotiveerd zijn om gereformeerd te zijn en te blijven? Ze leest en hoort steeds maar weer, dat het klimaat in de kerken objectivistisch is, te weinig warmte kent, enzovoorts. Ja, het zit zelfs theologisch structureel grondig verkeerd met ons.

Wel, waarom zou je dan nog bij zo'n club horen? Uit sociale binding misschien nog. Maar geeft de **kritiek** van sommige auteurs niet regelrecht de jongeren de motieven in handen om de Gereformeerde Kerken te verlaten? Beseffen de critici en de media wel, dat ze – onbedoeld – aan een aantal jongelui een stevig alibi leveren om de Gereformeerde Kerken vroeger of later te verlaten?

En naar buiten toe geldt dat ook. Als we onszelf in de pers presente-

ren als nogal objectivistischen formeel, als kerkistisch en rationeel, voor welke buitenstaander is dat plaatje dan nog aantrekkelijk? Men zal er wel voor oppassen zich bij zo'n kerk aan te sluiten! En de oecumenische contacten worden er ook door geschaad. Herenigen met een club objectivisten, wie heeft daar nu behoefte aan?

De radicale **kritiek** van de laatste maanden op het gereformeerde leven brengt daarom grote risico's met zich mee. Men doet afbreuk aan de goede naam van de kerken op basis van eenzijdige en dikwijls onjuiste analyses. Men dooft bij een deel van onze (**kritische**) jongeren het enthousiasme voor het behoren tot de Gereformeerde Kerken. Men zaagt intussen ook de tak door, waarop men zelf zit. De neerwaartse spiraal die door een deel van de **kritiek** wordt veroorzaakt, zal namelijk onze bladen en organisaties ook in hun bestaan, hun ledenbestanden en abonnee-aantal, op langere termijn niet onberoerd laten.

Hoe kun je dan **kritisieren** en toch het gezicht de werfkracht van de kerk niet beschadigen? Volgens mij kan dat door zó te spreken en te schrijven, dat de liefde tot de Here en de liefde tot de Gereformeerde Kerken er in te horen is. Laat de liefde de toon zetten. Maak die liefde expliciet. Laat regelmatig merken, dat je de kerken echt hartelijk liefhebt. Zodat de liefde aan de **kritiek** haar geestelijke kleur en positieve gerichtheid geeft.

Is er dan niets mis?

Recente critici van ons kerkelijk leven hebben het idee, dat ze – tenminste tegenover predikanten en een deel van de bladen-schrijvers – roependen in de woestijn zijn. Wie zich tegen hun **kritiek** verzet zoals ik het nu doe, **krijgt** al gauw het stempel opgedrukt, dat hij van geen **kritiek** wil weten en dat hij alles goedpraat: 'vrede, vrede, geen gevaar'.

Als iemand aan mijn schrijven die

conclusie verbindt, dan praten we **falikant** langs elkaar heen. Om precies te zijn, ik denk dat er in onze kerken heel wat mis is. Uitwendig christendom, gebrek aan godsvrucht, tekort schietende preken, onvoldoende theologische bezinning, een breed te signaleren zwakte als het over huwelijk en **sexualiteit** gaat, materialisme en hedonisme (genotzucht), formalisme en struikelend kerkrecht en wat al niet meer.

Ik noem maar even van alles door elkaar. Wie kan ooit met hart en ziel predikant zijn zonder dit alles te zien en te weten en er verdriet over te hebben?! Maar dan wil ik er wel twee dingen bij zeggen. Punt één. Er is geen tijd in de kerkgeschiedenis geweest, dat zulke klachten er niet waren. Zeker, in de ene periode was de kerk sterker en had ze meer innerlijke kracht en meer uitstraling naar buiten dan in de andere. Maar hebben christenen (openlijk of meer verborgen) niet in alle eeuwen schuldig gestaan aan veel van wat de critici vandaag aanwijzen als de typische zonden van vrijgemaakten sinds 1944? En zijn er in preken en kerkdiensten en kerkrecht en ambtelijk functioneren niet altijd weer veel gebreken aan te wijzen, in welke eeuw je ook rondkijkt?

Punt twee. Is **dit** dan de manier waarop je de gebreken van de kerk te lijf gaat? Past dit bij wat de Schrift over zulke situaties zegt? We worden steeds weer getraceerd op harde beoordelingen en scherpe aanklachten. Maar zijn kranten, weekbladen, maandbladen, spreektbeurten en interviews daarvoor de plaats?

Mijns inziens mag er best eens alarm geblazen worden. Ook wel eens wat langer en wat vaker dan één keer. Maar er komt toch ook een moment, dat je met die kritiek **verder** moet. Maak het maar eens concreet. Dan zijn toch ons eigen gezin en gemeente en **levenskring** de plek om verder te werken?

Waarom deze dingen aldoor maar weer 'boodschappen op de straten

van Askelon'? Waarom anderen steeds maar weer dwingen (!) onze **kritische** inzichten te beamen? Kommen we daar werkelijk verder mee? Ik geloof er niets van. Dus nogmaals, er is veel mis in de kerken. Over het andere (dat er ook is) wil ik hier best zwijgen. Inderdaad, er is veel om je over te schamen, je over te verootmoedigen en voor te bidden en aan te werken. Maar laten we dan alstublieft niet zo in het **algemeen** onze **kerk-brede** klaagzangen aanheffen en onze pijlen in landelijke manifestaties afschieten.

Laten we met onze klachten en waarschuwingen en analyses vooral **dáárheen** gaan, waar we primair onze taak hebben: naar ons eigen hart, ons eigen huis, onze eigen gemeente. **Méér** naar je eigen tent. **Méér** naar je binnenkamer. Zou daar niet veel meer onze kracht moeten liggen? En zouden we **dáár** niet onze energie moeten inzetten? **Dáár** kunnen we het beste beoordelen, hoe de zaken er voor staan. **Dáár** zijn de mensen en de situaties, waarvoor we met onze **kritische** inzichten echt tot een zegen kunnen zijn.

Tenslotte

Hoe komen we **samen** verder met **kritiek**? Ik vat het in enkele punten nog een keer samen.

- We moeten allemaal **open staan** voor **kritiek**. Met een 'open mind' proberen de bezwaren en vragen te peilen. Niet krampachtig terugvallen op de bekende antwoorden. Proberen er constructief verder mee te komen.
- Kritiek moet **herkenbaar** zijn, ook voor wie het er niet mee eens is. Daarom moeten we niet generaliseren. Een criticus moet een zo eerlijk mogelijk beeld schetsen. En hij doet er verkeerd aan om zijn eigen waarnemingen als maatstaf voor iedereen te presenteren.
- Kritiek moet **houdbaar** zijn.

Voorals er verwijdering dreigt in de kerken, moeten we ons bij onze klachten en verwijten steeds afvragen, of onze bewerking wel voldoende te onderbouwen zijn. Kennis van zaken en genuanceerde beoordeling zijn vereist.

Kritiek moet *niet achterwaarts* gericht zijn, maar zich vooral concentreren op wat er vandaag met onszelf mis is. Onze eventuele malaise mogen we niet op rekening schrijven van onze ouders en grootouders. En onze bekering vandaag en onze koers voor de toekomst hangen niet af van een ja of nee tegen **hún** visies en **hún** beleid.

Kritiek moet *barmhartig* zijn. We moeten elkaar dus nooit vastpinnen op bepaalde **gedachtencomplexen** en dan zeggen: 'als jij er zo over denkt, dan is het stelselmatig en radicaal mis met jou'. Geef elkaar op basis van Gods genade de ruimte voor vernieuwing. En leg er niet de claim op, dat die vernieuwing er alléén maar kan komen, als men ja en amen zegt op **jóuw** analyses.

Kritiek moet *een vervolg-traject* hebben. Aldoor maar rondslingerende verwijten verzieken het klimaat. Daarom is bezinning nodig en concrete afbakening: wie pakt welke klachten op? En hoe gaan we er dan verder mee?

Kritiek mag de *werfkracht* van de kerk niet schaden. Ze mag indringend en scherp zijn, maar altijd moet er de toon van de liefde in te horen zijn. En ook de wil tot constructief **meebouwen** aan de gemeente van onze Here Christus.

Laat ik mogen afsluiten met een woord uit de Schrift, een woord dat wij als schrijvers en lezers vooral ieder op onszelf mogen betrekken (2 Kor. 13 : 11):

Overigens, broeders, weest blijde, laat u terecht brengen, laat u vermanen, **weest** eensgezind, houdt vrede, en de God der liefde en des vredes zal met u zijn.

¹ In het artikel van vorige week sprak ik onder 'Niet houdbaar' over een beeld van de preken en kerkdiensten, dat door Klapwijk werd opgeroepen. Ik bedoelde daarmee prof. dr. T.M. Klapwijk, die in *Radix* van juli 1994 een artikel schreef onder de titel 'Een kerk gevangen in eigen geschiedenis'.

² De kritiek van de genoemde auteurs is vooral te vinden in de GSEV-bundel *Toekomst voor de gereformeerde organisaties* en in *Radix* van juli 1994.

Nieuw uitgekomen

Wie is God? van de christelijk-gereformeerde prof. dr. W.H. Velema.

Velema geeft een beknopte geloofsleer in elf hoofdstukken (111 blz.). Bij elk hoofdstuk staan twee handen vol **gespreksvragen**. Een uitgave van Groen in Leiden. Prijs: f 19,95.

Van ds. I.M. Goedhart, emeritus-predikant van de kerk van Zwolle, verscheen een beknopte geloofsleer aan de hand van de Catechismus, met als aanhangsel een stukje kerkgeschiedenis onder de titel *Met bloed gekocht* (280 blz.). Het is een ingrijpende herziening van *Met hart en mond* uit 1978, bevat uitvoerige registers en is uitgegeven bij Bredewold in **Wezep**. Het zou goed zijn geweest als de doelgroep en de beoogde functie van dit boek in het 'Inleidingswoord' waren omschreven. Het lijkt bedoeld als leesboek bij de catechisaties en als hulpboek bij het maken van een inleiding. Prijs: f 29,75.

De hervormde gereformeerde-bonds-predikant J.H. Schrijver uit Woerden gaf in de voorbije jaren een cursus 'theologische **vorming** van gemeenteleden'. De neerslag en nadere uitwerking daarvan is te vinden in *Korte geloofsleer* deel 1. Het boek (129 blz.) gaat over religie en dogma, over de Schriftleer en over de Godsleer. Er zijn nog twee volgende delen gepland. Een uitgave van Kok Voorhoeve in Kampen. Prijs: f 22,90.

De christelijk-gereformeerdepredikant K. Boersma schreef *Moed voor de kerk. Christelijk en gereformeerd na honderd jaar*, een boek waarin allerlei thema's uit Bijbel, geloofsleeren kerkelijk leven aan de orde komen. Het verscheen bij Kok in Kampen en telt 196 blz. Prijs: f 39,50.

Adam, Set, Enos.

Kronieken 1,1v.

'Wat is het hier een puinhoop...', zie iemand. Ik las dat hij na vele jaren weer terugkeerde in Nederland. Hij woonde lange tijd in een ander land en verwonderde zich over de veranderingen in Nederland. De onbeschaamdheid van kinderen en jongeren, gebrek aan respect, de vele buitenlanders. Dat hoor je meer van mensen, die een tijd zijn weggeweest. Die zien de grote wijziging. Wie hier bleef maakte het ook wel mee, maar geleidelijk. En als een ander het dan zegt, realiseer je je hoe waar dat is. Er is in tientallen jaren veel veranderd in Nederland.

In de tijd, dat de schrijver zijn boek Kronieken begon, was het ook zo anders dan vroeger. Of hij iets dergelijks gezegd heeft als hierboven is onbekend, maar dat het minder was dan vroeger, dat wel. Ongeveer 400 jaar voor Christus leven er wel Joden in Kanaän; het is echter slechts een rest van vroeger. Uit de ballingschap in Assur en Babel keerde een overblijfsel terug. De eerste stammen – Ruben, Gad en half Manasse – werden rond 730 v. Chr. weggevoerd en drie eeuwen later noteert de schrijver: zij zijn daar tot op de huidige dag.

De tempel van de HERE is herbouwd, maar hebben de ouden niet gehuild? Zij herinnerden zich nog de eerste tempel. Het is niet wat het vroeger was. En dat geldt ook de regering. Had Israël niet de namen van David en Salomo in haar geschiedenis? Gods gezalfden op de troon, onder de royale zegen van de Allerhoogste zelf? Gepre-

zen zij zijn Naam! Nu is het land een provincie van Perzië. De Perzen noemen dat gebied 'Over de Rivier' en het gebied is maar een fractie van wat eens het rijk van David was. Stadhouders regelen de zaken en zijn verantwoordig schuldig aan de Perzische koning.

Hoe beoordeel je dat nu? Is het beter, slechter? Komt vroeger terug? Is het nu alleen maar minder? Wij zitten met dezelfde vragen. Hoe kijk je terug naar vroeger? Welke les leer je voor nu? Heeft niet iemand eens gezegd: 'Wie de geschiedenis niet kent, is gedwongen haar over te doen'?

Adam, Set, Enos... De schrijver gaat wel erg ver terug. Adam, dat is de eerste mens. Die was er al voordat onze opa's er waren. Die was er voor de mannen David en Salomo naam maakten. Zeker, en dus ook voordat een TiglatPileser, een Nebukadnezer of een Cyrus op het wereldtoneel verschenen. Er is eigenlijk maar een naam, die aan Adam vooraf gaat: de HERE God, geprezen zij zijn Naam! En van Hem is bekend, dat Hij gisteren en vandaag en morgen dezelfde is. Wat er ook verandert, hoe moeilijk het ook soms te volgen en te beoordelen is; Hij is er, Hij was er en Hij blijft. Een vaste rots.

Een treffend begin van de boeken Kronieken. De schrijver wil een groot historisch overzicht geven. Hij zal daarbij uit oude boeken citeren, soms letterlijk, soms bewerkend. Ook vlecht hij nieuwe informatie in om de mensen van zijn tijd te laten lezen over de geschiedenis. Over veranderingen ook, ten goede en ten kwade. Maar vooral

M meditatief

over God, die alles regeert. En die er al was, voordat er ook maar iets anders was. Hij is Schepper van de mensen. Er leven soms mannen of vrouwen, die grote invloed hebben. Een wending in leven, denken, doen, kunnen. Er zijn ook tijden, die zulke personen missen. Ook gaat het wel eens de macht van de mens te boven. De veranderingen lijken een golf die je overspoelt. Niemand kan hem keren. Toch is er Iemand, die alles in de hand houdt. Omdat Hij alles maakte. Adam, Set, Enos...

De schrijver begint, waar God begon. Kijk, dat is geloven. Dat je weet als persoon en gemeenschap, dat je bent opgenomen in Gods geheel. Dat wil dus ook zeggen: geloven in Gods trouw, die door de eeuwen heen schittert over menselijke ontrouw. Als wij terug kunnen tot Adam, zal God verder komen tot de laatste uitgekorene. Wat er ook gebeurt, ook in onze tijd.

OP DE GALERIJ BIJ DE DORDTSE SYNODE (1618-19)

J.M. de Jong

KUNST

Remonstrantse Broederschap. Het is tevens net zo lang geleden dat de Nationale Synode van Dordrecht haar werkzaamheden afsloot.

Twee omstreden professoren

Het was al in 1602 dat de uit Vlaanderen afkomstige theoloog Franciscus Gomarus bezwaar maakte tegen opvattingen van Jacobus Arminius. Gomarus was toen hoogleraar aan de Universiteit te Leiden. Arminius, dominee in Amsterdam, werd voorgedragen voor een professoraat aan dezelfde opleiding. Gomarus vond dat Anninius met zijn opvatting over de vrije wil van de mens, die van invloed kon zijn op Gods verkiezing, het gereformeerde boekje te buiten ging. Anninius werd toch professor, en de ruzie tussen beide theologen nam steeds heftiger vormen aan. In 1607 probeerden afgevaardigden van de kerken een agenda vast te stellen voor een landelijke synode. Maar door verschil van mening over het al dan niet wijzigingen mogen aanbrengen in de tekst van de geloofsbelijdenis en de catechismus, kwam er van een synode niets terecht. Arminius werd vervolgens van ketterij beschuldigd en wendde zich in 1608 tot de Staten van Holland. Die nodigden Anninius en Gomarus uit om voor de Hoge Raad de verschillen uiteen te zetten. Niets hielp echter en in juli 1609 kwam het conflict in de openbaarheid. Er ontbrandde een hevige pamflettenstrijd. Anninius, die al ziek was, overleed in oktober 1609. Daarop nam Johannes Wtenboogaert, hofprediker van Prins Maurits, de leiding van Anninius' medestanders over. Hij zorgde met 44 anderen voor een verzoekschrift,

375 jaar geleden: de Synode van Dordrecht vergadert; de Remonstranten worden weggestuurd. Ingrijpende gebeurtenissen in het kerkelijk leven van die dagen. Op een tentoonstelling in het Catharijneconvent te Utrecht liggen de door kunstenaars in beeld gebrachte ooggetuigeverslagen. Dit artikel vertelt in het kort de geschiedenis van de strijd tussen Remonstranten en Contra-Remonstranten en beschrijft de expositie die daarover is ingericht.

375 jaar Dordtse Leerregels

De jaren 1618-19 zijn vooral bekend geworden door de Nationale Synode van Dordrecht. Van de zaken die daar aan de orde kwamen, is de veroordeling van de Remonstranten wel de belangrijkste gebeurtenis. Daaraan herinneren nog de **Dordtse Leerregels** die achter in ons kerkboek staan. In deze belijdenis spreekt de synode haar oordeel uit over een aantal verschilpunten binnen de Gereformeerde Kerken: de vijf artikelen tegen de Remonstranten. Daarin gaat het onder meer over Gods uitverkiezing, over de verlossing door Christus en over de bekering van zondige mensen. Weinig meer herinnert kerken mensen vandaag aan wat er in de 16e eeuw allemaal gebeurde. We kennen meestal wel de zaak waarom het toen ging. Dominees willen de Dordtse **Leerregels** nog wel eens aanhalen in de preek of op catechisatie. Bij de lessen kerkgeschiedenis op school komen de gebeurtenissen ook beknopt aan de orde.

Verder zegt het ons weinig. De wereld van de 17e eeuw is ver bij ons vandaan. Alleen verhalen over de boekenkist van **Hugo** de Groot of de onthoofding van Van **Oldenbarneveldt** zijn bekend.

De strijd op straat

Om te weten wat er zoal op kerkelijk en politiek terrein gebeurt, lezen wij een christelijke krant of bekijken actualiteitenprogramma's op de televisie. Onze voorouders in 1618-19 kregen prenten en pamfletten onder ogen waaruit ze het nieuws vernamen. Er zijn er heel wat van bewaard gebleven. Zo kunnen we een aardige indruk krijgen van de manier waarop Nederlanders van toen op straat en thuis de strijd tussen Remonstranten en Contra-Remonstranten hebben ervaren. Veel van dat materiaal is nu te zien op een boeiende tentoonstelling in het Utrechtse museum Het Catharijneconvent. De aanleiding voor deze expositie is de 375-ste verjaardag van de

een **Remonstrantie**, gericht aan de Staten van Holland. Daarin vroegen ze om verdraagzaamheden het dulden van hun opvattingen. De kern van de Remonstrantie was overigens van **Arminius** afkomstig. Van Oldenbarnevelt bracht het stuk in de vergadering van de Staten. Die besloten de tekst min of meer bindend aan de classes op te leggen. Prompt reageerden de aanhangers van **Gomarus** afwijzend. Zij dienden een verweerschrift in, de **Contra-remonstrantie**.

Het gevolg was dat de de partijen nog scherper tegenover elkaar kwamen te staan. De situatie verslechterde verder, toen als opvolger van Arminius, de Duitser Vorstius in Leiden benoemd werd. Deze theoloog zette vraagtekens bij de noodzakelijkheid van het offer van Christus. Uit protest gaf **Gomarus** zijn leerstoel op.

De overheid grijpt in

Een aantal jaren bleef men elkaar bestrijden. De overheid deed pogingen om de zaak te sussen, onder andere met hulp van de remonstrants gezinde jurist **Hugo de Groot**. Maar de contra-remonstranten accepteerden de inmenging van de staat in kerkelijke aangelegenheden niet. Her en der deden zich onlusten voor. In 1616 besloten de Staten van Holland enkele **contra-remonstrantse** predikanten af te zetten. In juli 1617 namen de Haagse contra-remonstrantende leegstaande Kloosterkerk in gebruik. Kort daarna woonde prins Maurits er de dienst bij. Hierop besloot Van Oldenbarnevelt de steden toestemming te geven huurlegertjes in dienst te nemen (de waardgelders). Utrecht en Leiden maakten daar graag gebruik van. Dit leidde weer tot nieuwe opstootjes. Op dat moment kwamen de Staten-Generaal in actie. Die stonden in meerderheid achter prins Maurits en de contra-remonstranten. Ze namen het besluit tot het bijeenroepen van een Nationale Synode. Maurits trok het land door om remonstrants-

gezinde stadsbestuurders te **vervangen** en de waardgelders af te danken. Veel remonstranten sloegen op de vlucht of werden gevangen genomen. Wtenbogaert vluchtte naar Antwerpen, **Hugo de Groot** verdween in de staatsgevangenis Slot Loevestein. Van **Oldenbarnevelt** werd door een speciale rechtbank op beschuldiging van land- en hoogverraad ter dood veroordeeld. Op 13 mei 1619 rolde zijn hoofd voor de Ridderzaal.

De Synode van Dordrecht

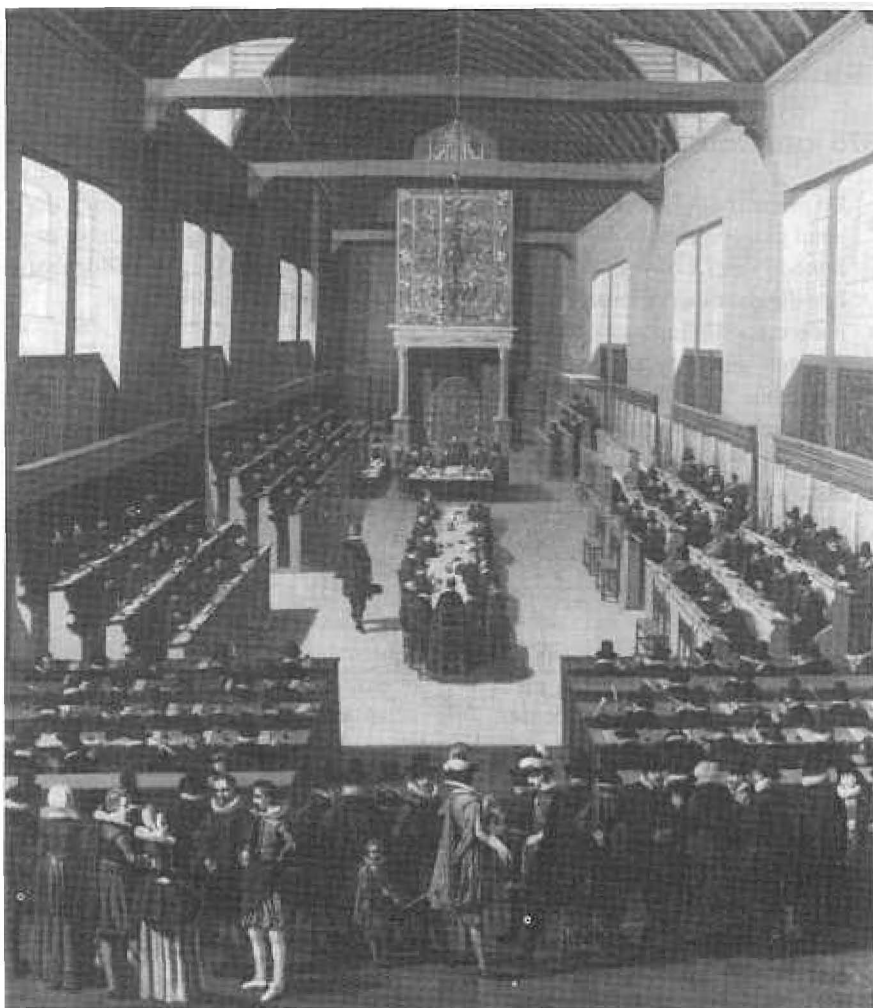
Ondertussen was, eind 1618, in Dordrecht de Nationale Synode van de Gereformeerde Kerken, versterkt met buitenlandse afgevaardigden en vertegenwoordigers van de overheid, haar werk begonnen.

De remonstrantse leiders werden ter verantwoording geroepen en uiteindelijk veroordeelde men hun leer. Remonstrantse predikanten moesten hun ambt neerleggen of het land uit. Daarnaast besloot deze synode om een nieuwe bijbelvertaling te gaan maken: de Statenvertaling.

In Antwerpen, waar Wtenbogaert heen gevlucht was, kwam tussen 30 september en 4 oktober 1619 (nu dus precies 375 jaar geleden) een grote groep remonstrantse predikanten bij elkaar. Zij richtten er de Remonstrantse Broederschap op.

Vanaf de galerij naar beneden

Indertijd schreef de kerkhistoricus Van **Deursen** een leuk boek over

1. Pauwel Weyts: De Synode van Dordrecht in 1618. Olieverf op doek, 1621.

de strijd tussen de aanhangers van **Arminius en Gomarus: Bavianen en slijkgeuzen**. Op basis van veel archiefonderzoek vertelde hij hoe de gereformeerden deze kerkstrijd ook op het gebied van de plaatselijke gemeenten, in de kerkeraad of op de classis gevoerd hebben. De tentoonstelling in Utrecht vult deze beschrijving aan met de voorstellingswereld uit die dagen. Te zien is wat men op straat onder ogen kreeg of kon kopen: prenten, pamfletten en boekjes. Daarnaast hangen er veel portretten van de kopstukken uit die dagen.

De tentoonstelling opent met het grote schilderij van de Synode van Dordrecht (afb. 1). Het stadsbestuur van deze stad liet het werk maken door **Pauwel Weyts**. Normaal hangt dit doek in het Oude Raadhuis. Nu is het voor iedereen in Utrecht te bewonderen. Weyts baseerde zich voor zijn voorstelling op de beroemde prent van François Schillemans. Deze Middelburgse graveur (vast een goede kennis van Gomarus, die vanaf 1611 predikant in Middelburg was) kreeg al in september 1618 octrooi van de Staten-Generaal. Vier jaar lang had hij het alleenrecht om de door hem op de synode gemaakte schetsen tot prenten te verwerken en uit te geven. Voor het maken van de grote overzichtsprent kreeg hij het forse bedrag van vijftig gulden. Bovendien bestelden de heren een flink aantal afdrucken ervan. Deze uitgaven werden geboekt op de rekening algemene uitgaven van de synode. Op de voorzijde van van de penning die ter ere van de synode werd geslagen, prijkt dezelfde voorstelling.

We zien de bovenzaal van de Kloveniersdoelen waar de zittingen van de synode gehouden werden. Helaas bestaat het gebouw niet meer. Achteraan, voor de prachtige schouw, zit aan een tafel het moderamen met voorzitter Johannes **Bogerman** in het midden. Vooraan hebben de afgevaardigden uit de Zeven Provinciën plaats genomen. Rechts zien we de vertegenwoordi-

gers van de buitenlandse kerken. Twee banken zijn leeg, want de Franse afgevaardigden kregen geen toestemming het land te verlaten. De groep Engelsen achteraan zit onder een baldakijn. Links achter bevindt zich drie rijen dik de afvaardiging van de overheid, met een aparte secretaris. In de middenruimte zitten achter een lange tafel de gedagvaarde Remonstranten. Schillemans koos voor een hoge horizon, ongeveer in het midden van de ramen. **Daarmee** bereikt hij het effect van een uitzicht over de vergadering vanaf een galerij. Zo kunnen we iedereen goed zien zitten. Helemaal op de voorgrond staan belangstellende burgers uitvoerig de beraadslagingen van commentaar te voorzien. Weyts zette in zijn schilderij naar Schillemans' prent ook een paar vrouwen tussen het publiek. Bovendien klopt de perspectief van deze toeschouwers in zijn schilderij niet. Wanneer we de synode afdekken, dan blijkt dat de mensen vooraan lang niet zo van boven bekeken worden als de vergadering zelf. Op de tentoonstelling hangt de prent van Schillemans, afgedrukt op satijn.

Er ligt ook een pamflet, een eenvoudig nieuwsbericht, kennelijk bedoeld om de burgers te informeren over de synode. In het dunne boekje worden alle synodeleden opgesomd. De titelprent is bijna dezelfde voorstelling als de prent van Schillemans. Alleen wordt de toeschouwer nu geacht iets meer naar links op de tribune te zitten. Ook het publiek en de tafel met remonstranten ontbreekt.

Een statieportret door Rembrandt

Een andere bijzonderheid op deze tentoonstelling is het grote portret van de 76-jarige Johannes **Wtenbogaert**, in 1633 geschilderd door niemand anders dan Rembrandt (afb. 2). De remonstrantse voorman poseerde slechts één dag voor de kunstenaar. De opdracht voor

het schilderij kwam van een fanatieke aanhanger, de vishandelaar Abraham Recht. Rembrandt maakte ook nog schetsen van **Wtenbogaert** die hij in 1635 verwerkte tot een ets. Er was namelijk een voortdurende vraag naar afbeeldingen van de predikant. Een afdruk ervan is eveneens op de expositie te bewonderen.

2. Rembrandt: Johannes Wtenbogaert. Olieverf op doek, 1633.

Wtenbogaert is door Rembrandt weergegeven als een voornaam, hoog oprijzend heerschap. De bezonkenheid en wijsheid van de ouderdom zijn van het gezicht af te lezen. Met de hand die op de borst rust geeft dit een effect van: ik heb nooit iemand kwaad gedaan. De prachtig geschilderde, wit oplichtende kraag geeft Wtenbogaerts portret een bijzonder accent. De ets van twee jaar later voorzag Rembrandt van een Latijns gedicht van de hand van **Hugo de Groot**, waarin de kwaliteiten van de afgebeelde worden geprezen. Het blijft overigens de vraag waarom uitgerkend Rembrandt deze portretopdracht kreeg. Was hij een stille medestander of alleen de juiste vakman voor zo'n klus?

Prenten als nieuwsvoorziening

Ook veelgevraagd in die tijd en vaak afgedrukt zelfs met de

Op de Jonghste Hollantsche Transformatie.

Gommer en Arminius te Hoof,
Dingen om het recht geloof,
Yeders in-gebrach t' bescheet.
In de VVeech-schaal vyeri geleit,
Dochter Gommer arm-knecht
Haddet met den eersten slecht,
Mits den schranderen Arminius
Tegen Beza, en Calvijn

Ley den Rock van d' Advocaet,
En de Kuffen van den Kant,
En het breij, dat geosfina licheen
Ydel, van gelonde reon,
Brieven die vermelden plaet
't Heylich recht van elke Stadt.
Gommer loch val hier en gins
Tot so lang mijn Heer de Prins

Gommers syd die boven hing,
Trooste met 'n itale Kling,
Dietse swaer was van gevischt,
Dat al tander viel te licht
Dien oenhad elck Gommers pop
En Arminius die kreesch de Schop.

3. Salomon Savery (toegeschreven): Hollantsche Transformatie. Gravure, 1618.

hand ingekleurd was de prent: *de Hollantsche Transformatie* (afb. 3). In een waaggebouw zien we een aantal figuren bezig met wegen. Op de rechterkant van de weegschaal liggen de jas van Van Oldenbarnevelt, zitkussens als symbool voor de overheid en enkele brieven met stadsrechten. De linkerkant bevat een boek van Calvijn en van diens Geneefse opvolger Beza. Prins Maurits legt zijn zwaard er naast zodat de balans naar hem doorslaat. Door het raam rechts kijken we uit op de Neude in Utrecht, waar Maurits de waardgelders afdankt. Het gedicht onder de prent is van de hand van Joost van den Vondel. Het verhaalt heel beknopt

de strijd tussen Gomarus en Arminius.

De tentoonstelling, die meer dan 200 objecten bevat, toont portretten van Arminius en Gomarus en hun aanhangers, boeken die een rol speelden in de kerkelijke strijd en veel prenten die de kerkelijke en politieke woelingen in beeld brengen. Een belangrijke kunstenaar op dat gebied was de Amsterdamse gereformeerde ouderling Claes Jansz Visscher. Maar liefst 12 prenten zijn door hem ontworpen en/of uitgegeven. Hij steekt zijn afschuw van de arminianen beslist niet onder stoelen of banken.

Verder is er nogal wat avondmaalszilver te zien, afkomstig uit Remon-

strants kerkelijk bezit. Bijzonder zijn ook enkele bewaard gebleven voorwerpen zoals het stokje, de bril en de ring van Van Oldenbarnevelt, het jasje van Hugo de Groot, de statenbijbel van de zeeheld Maarten Tromp en de kist waarin de handschriften en drukproeven van de statenvertaling werden bewaard.

Bij de tentoonstelling is een catalogus verschenen waarin de gebeurtenissen uit de periode 1600-1630 uitvoerig beschreven worden. Afzonderlijke hoofdstukken vertellen de kerkstrijd in de stad Utrecht (in het Catharijneconvent vergaderde toendertijd de provinciale synode van Utrecht met onder andere dominee Wtenbogaert), de voorstelling en inhoud van de tientallen prenten, en de achtergronden bij de tentoongestelde portretten van remonstrantse predikanten.

Catalogus en expositie geven zo een indringend beeld van de rumoerige en spannende tijd waarin de gereformeerde wereld zich toen bevond.

N.a.v. tentoonstelling *Rekkelijk of precies. Remonstranten en contra-remonstranten ten tijde van Maurits en Oldenbarnevelt*. Tot en met 20 november te zien in het Catharijneconvent, Nieuwegracht 63, Utrecht. Toegangsprijs f 8,-; catalogus f 25,-. Openingstijden: di. t/m vr. 10-17 u., za. 11-17 u.

Heel even maar komt **Henoch** voor in de Bijbel. Maar iedereen kent hem. **Henoch** wandelde met God. En hij was niet meer, want God had hem opgenomen. Dat maakt hem tot een bijzonder figuur. Een beetje onbereikbaar voor een gewoon mens. Want wie maakt zoiets nou nog mee?

Toch was hij niet de enige! Van Noach staat het ook in de Bijbel dat hij wandelde met God (Gen. 6 : 9). En dat is toch weer een stapje dichterbij. Want Noach is gestorven, net als alle mensen. Maar ook Noach lijkt vaak onbereikbaar. In zulke verhalen lijkt het contact met God heel direct mogelijk. Om jaloers op te worden.

Jaloers?

In hun tijd waren **Henoch** en Noach inderdaad bijzonder. Ze vielen op in een tijd dat veel mensen niet naar God vroegen. Als je wandelt met God, geeft dat aan je leven kracht. En dat is het waar we nog steeds behoefte aan hebben. Maar moet je daarvoor jaloers zijn op toen? Wie vandaag leeft gaat inderdaad anders om met God dan **Henoch**. Maar is het daarom ook minder direct? De Bijbel van **Henoch** was nog maar zo ontzettend dun! En in die van ons kun je uitvoerig God leren kennen. Hij heeft er ook alles aan gedaan om Zich te geven. Maar bovendien hebben wij de Heilige Geest ontvangen. God is er dus altijd bij.

Als je 't zo **bekijkt** heeft God ons wel bijzonder bedeed. Best mogelijk, dat **Henoch** wel met ons had willen ruilen. Er is alle reden om jaloers te zijn op iemand die Christus kent. Maar is ons probleem vaak

niet, dat we dat nou juist zo gewoon vinden?

Oefening

Als je iets gewoon vindt, kan het een sleur worden. En dat is dodelijk in de omgang met een ander. Er ontstaat zo gemakkelijk verwijdering. De echte omgang met elkaar sterft langzamerhand af. Dat is zeker dodelijk als God die Ander is.

Een **belangrijk** middel om daaraan te ontkomen is oefening. Geloven gaat niet vanzelf. Het ligt ook niet voor de hand om dichtbij God te leven. Daarom is er steeds oefening nodig. Oefening in de godsvrucht heet dat in de Bijbel. Die oefening gaat over heel veel dingen. Maar uiteindelijk komt het neer op dat ene, dat de omgang met Hem levend blijft. Dat je vernieuwing kent in je contact met God.

Wandelen met God

Om die oefening te stimuleren, beginnen we op deze plaats een nieuwe rubriek. We hebben daarvoor als titel gekozen: **Wandelen met God**. Natuurlijk is dat een herinnering aan **Henoch**. Er zit iets bijzonders in dat bericht over die man, die maar zo kort in de Bijbel voorkomt. Dat hij wandelde met God, dat geeft een bijzondere glans aan zijn leven. Dat contact met God was zelfs zo intens, dat hij zo maar de hemel binnenwandelde. Juist daarom lijkt het ons vaak zo'n uitzondering om met God te wandelen. Je kijkt als het ware naar iemand die boven het alledaagse uitstijgt. En zo lijkt hij onbereikbaar. Toch is dat juist niet de bedoeling. **Henoch** is geen grote uitzondering.

W wandelen met God

Zijn verhaal is er juist om ons een hart onder de riem te steken. Het kan echt, met God wandelen! En het geeft je leven een bijzondere glans. Dat is zeker bijzonder, maar niet onbereikbaar. Door geloof is dat mogelijk. Dat is het juist wat **Henoch** ons zeggen wil (vgl. Hebr. 11 : 5, 6).

Wandelen met God is weggelegd voor wie ingaat op wat God geeft. Met die titel willen we aangeven, wat ons doel is. We willen graag hulp bieden om de omgang met God levend te houden. Dat is in de praktijk voor ons allemaal een probleem. Als we elkaar dan van dienst kunnen zijn, moeten we het niet laten.

Het beeld van een wandeling is uitnodigend genoeg. Een wandeling kan heerlijk ontspannend zijn. Je geniet van **elkaars** nabijheid. Je vindt ruimte om vertrouwelijk bij elkaar te zijn. Het is een geschenk als je dat bij God kunt vinden. Vertrouwelijk bij Hem zijn. Met Hem overleggen wat je bezighoudt.

Praktisch geloofsleven

Daarmee is voor een belangrijk deel ook gegeven wat voor soort onderwerpen u hier kunt aantreffen. Je zou het kort kunnen samenvatten als de dingen die tot het praktisch geloofsleven horen. Daarbij denken we b.v. aan bidden en gebedsmoeiten, groei in het geloof, Gods leiding in je leven enz. Het is de bedoeling dat juist die praktische dingen die bij onze geloofsomgang met God horen, heel concreet aan de orde komen. En misschien hebt u als lezer ook wel suggesties of vragen over bepaalde dingen. Hartelijk welkom! We ho-

pen op die manier u echt van dienst te zijn.

De weg van God

Toch is dat niet het enige dat belangrijk is voor wandelen met God. Tot nu toe heb ik vooral aangegeven, dat het aankomt op vertrouwelijke omgang met God. Maar er zit ook een kant aan, die meer zichtbaar is. Als je dicht bij de Here leeft, merk je dat ook aan iemands doen en laten. En dat is logisch. Als je wandelt met God, laat je je ook door Hem de weg wijzen. Want er zijn ook paden, waar Hij vreemd is. En wij kennen wegen, waar we Hem niet tegenkomen. Vandaar dat we hier ook regelmatig dat soort onderwerpen willen aansnijden. Je zou het kortweg ethiek kunnen noemen. Ook daar

blijkt veel behoefte aan te bestaan. We willen daar graag op inspelen. En ook op dit punt zijn vragen of suggesties van uw kant natuurlijk hartelijk welkom. Niet dat we denken op alles een pasklaar antwoord te hebben, integendeel. Maar de onderwerpen die we aansnijden, hopen we te bespreken in het licht van onze omgang met God. Dat mag u van ons verwachten. Wat dat betreft willen we in de titel van deze **rubriek** iets van een programma uitdrukken.

Bijzonder

Zoals gezegd, blijkt er behoefte te bestaan aan een **rubriek** als deze. Ik denk, dat dat ook komt door de tijd waarin wij leven. Onze **samenleving** heeft niet zo veel meer dat aan God herinnert. Daardoor kan Hij

ook ver weg lijken. Je moet er veel meer voor vechten om iets van Hem te merken. Het is vandaag ook echt bijzonder als je een christen bent en daar ook voor wilt uitkomen.

Wat dat betreft lijkt het wel op de tijd van **Henoch** en de dagen van Noach. Maar misschien helpt dat ons juist wel om ons ook aan hun verhaal op te trekken. Want vanuit de Bijbel roepen ze ons als-het ware toe: Met God gaat het echt. Als je met Hem wandelt, **krijgt** je leven kracht. Op die manier zijn ze niet onbereikbaar. Want zij kregen het van dezelfde God als wij. Niet dat het daarmee gewoon wordt, wandelen met God. Integendeel. Als het gewoon wordt, sluit het uit. Als God je leven binnenkomt, dan is dat heel bijzonder.

Nú, deel II van Zending Dichterbij leverbaar!

dr. **Chr.** Fahner (red.)

Volken in beweging

– over heilsverwachting en messianisme bij de volken –

ZENDING
DICHTERBIJ

Een reeks over zending!

Wat wordt er in Afrika onder 'heil' verstaan en wat verwachten de volken daar eigenlijk. Wat betekent het voor een bevolking als zendingswerkers binnentreden? Zijn er gevolgen en welke? En hoe staat het met de verwachting van het Westen? Is er heilsverwachting?

In deze bundel, **deel 2 van Zending Dichterbij**, behandelen de auteurs verschillende facetten die gaan over heilsverwachting en bewegingen in de profetische en **messiaanse** stromingen.

De auteurs, die ook in de praktijk van hun werk daarmee kennismaakten, belichten deze zaken vanuit verschillende invalshoeken.

Medewerkers aan deze bundel zijn:

dr. **Chr. Fahner** (red.), **drs. W. van Laar**, **ds. C. Snoei** en **dr. J.J. Visser**.

88 pag., paperback, f 16,95

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

postbus 25 – 4460 AA Goes – Telefoon 01 100-15591

MELK, VASTE SPIJS OF VOER VOOR THEOLOGEN?

Boven deze rubriek staat 'achtergronden'. Het is de opvolger van het vroegere 'hoofdartikel'. De bedoeling is dat in deze rubriek – net als in de hoofdartikelen gebeurde – wat diepgaander op een aantal zaken wordt ingegaan. Maar niet om 'voer voor theologen' (of andere liefhebbers) op te dienen. Het gaat er juist om duidelijk te maken, dat kennis van achtergronden voor ieder belangrijk is om in deze tijd bewust te geloven. Een centraal onderwerp in ons geloof is onze kennis van God de drieënige. Rond dat thema maak ik in twee artikelen enkele opmerkingen. Juist vandaag is het belangrijk.¹

Wie is God?

- In een preek over zondag 20 H.C. gaf ik eens vooral aandacht aan wie de Heilige Geest zelf is. Sommigen vonden dat niet interessant. Hun vraag was: wat doet Hij in mij.
- Tijdens een gesprek bleek iemand dit geloofsprobleem te hebben: is het niet egoïstisch van God dat Hij geëerd wil worden? Dat is in mensen toch ook onuitstaanbaar?
- Bij bijbelstudie loop je gauw tegen twee klippen op:
  - a. dat je afstandelijk bezig bent met kennis en weetjes.
  - b. dat je je verliest in eigen gevoelens en ervaringen uit je leven.

In de loop van deze artikelen kom ik op deze voorbeelden terug. Ze maken duidelijk, dat de leer van Gods drieënheid belangrijk is. Daarin gaat het erom, dat je God

kent zoals Hij is. En zo ook jezelf en de wereld waarin je leeft. Dat is kennis met een duidelijke inhoud, maar toch niet afstandelijk. Het raakt je diep, omdat het kennis is van een 'iemand', een persoonlijke God. Veel mensen kennen Hem niet zo. Dat houdt soms verband met geloofsproblemen. Of met een eenzijdig geloofsleven.

Bovendien raakt dit thema grote vragen van vandaag. Is er wel een God? Wie is Hij? En hoe is Hij? Je ziet de westerse mens de laatste eeuwen in een kring ronddraaien. Hij ging eerst in zichzelf geloven. Daarom maakte hij een karikatuur van God. Vervolgens verklaarde hij God dood. Als gevolg daarvan verliest hij nu niet alleen het geloof in God, maar ook in de mens zelf. En van de weeromstuit begint vandaag een nieuwe zoektocht naar het goddelijke. Die kring is een neergaande spiraal. De nieuwe

Achtergronden

godsdienschtigheid trekt je nog verder af van God zoals Hij is.

Toch zien velen iets in zo'n nieuw godsbeeld. Er is een neiging om je verwant te voelen met ieder die gelooft aan een soort god. Gaat het in contacten met moslims bijvoorbeeld niet om dezelfde God? Daar- tegenover plaats ik het getuigenis van een Arabier, die Christus leerde kennen. Eerst zei hij, dat hij Allah alleen beter had leren zien. In de praktijk van de omgang met de HERE ontdekte hij, dat Allah een andere god is. Beseffen wie God echt is, heeft alles te maken met Gods drieënheid.

Hersengymnastiek?

Veel mensen ervaren de drieënheid als bijbelse hersengymnastiek. Leg uit dat drie = een: voer voor theologen.

Om in die beeldspraak te blijven: In Heb. 6 stuurt de Bijbel erop aan de gemeente geestelijk te voeden met vaste spijs. In dat kader somt de schrijver even op wat melkvoeding is. Bij les een voor beginners in het christelijk geloof hoort bijvoorbeeld: de ware God kennen, en de leer van de doop. Allebei roepen erom dat de namen van Vader, Zoon en Geest klinken. Het is jammer, dat we dit onderwerp in de kerk als moeilijk en taai beleven. In de Bijbel is dat niet zo. Daar hoort de drieënheid bij de cursus voor beginners. Het is niet eens in de eerste plaats vaste spijs; deze leer komt al mee met de melkvoeding.

Zo werkt dat ook in de praktijk van ons geloof. Letten we er niet te weinig op? De drieënheid komt vaak naar voren in de kerkdienst. Als je God prijst, als je je geloof belijdt,

als er gedoopt wordt, als je de zegen krijgt. Dat roept niet de sfeer op van een theologische discussie, maar van de levende omgang met God. We moeten proberen om die eenvoudige zin van deze leer weer terug te vinden. Zondag 8 van de HC spreekt ook op dat praktische niveau.

Artikel 8 van de NGB is ingewikkelder. Daar is de dwaalleer verwerkt. Dat is ook nodig. Maar daarvoor moet de positieve betekenis van deze leer niet buiten beeld raken. Artikel 9 van de NGB is daar wel duidelijk in. Je kent de drieëenheid niet alleen uit bijbelteksten, maar ook uit wat je zelf in het leven van het werk van de personen ervaart. Dat is dus geloofspraktijk. Geen hogere wiskunde.

Zo alleen durf ik de zware woorden uit de belijdenis van Athanasius na te zeggen. Wie dit niet gelooft, zal ongetwijfeld voor eeuwig verloren gaan. Dat slaat niet op de theologische doordenking van deze leer. Maar op de praktische zin. Wie God niet kent zoals Hij is, heeft geen eeuwig leven.

God komt tot ons

Hoe moet je op dit punt nu de bijbel lezen?

Vergeet even de termen: drieëenheid, wezen, personen. Die vind je in de Bijbel niet. Ze hebben iets van een noodverband.

Probeer ook niet op losse teksten te bouwen. Die zijn er wel. Maar als je zo de drieëenheid fundeert, blijft het toch een soort hogere waarheid. Nee, besef wat voor boek de Bijbel is. De Bijbel vertelt hoe God naar mensen toekomt. In een lange geschiedenis. Telkens weer en steeds dichterbij. Wil je die God kennen, dan kun je het beste even plaatsnemen op het eindpunt van heel die geschiedenis. En aan het eind van de Bijbel. En dan terugkijken en de balans opmaken. Wie is nu die God die in al die eeuwen, met al die daden en woorden, naar ons toekwam? Hoe treedt Hij uit dat ge-

heel naar voren? Dan pas doe je de HERE recht.

Doe je dat, dan zie je de HERE drie keer een soort aanloop nemen. Denk aan de zee bij vloed. De golven dringen steeds verder door op het strand. Zo komt de HERE steeds dichterbij ons.

- a. Na de schepping komt de HERE een relatie leggen met Adam: een verbond. Dat blijft zo, ook na de zondeval. God vernieuwt die relatie wel steeds: bij Noach, Abraham, Sinai, na de ballingschap. Toch is het steeds dezelfde persoonlijke God die mensen opzoekt.
- b. Tot Jezus Christus verschijnt. De Bijbel noemt Hem ook God (Rom. 9 : 5). God komt naar ons toe. Maar anders. De golf dringt dieper door. Hij komt *middenin* ons zondige mensenleven. Een tweede treedt van achter de coulissen naar voren: God de Zoon.
- c. En nog dieper dringt de HERE door, als Hij in ons zelf komt wonen. De Geest laat zich aan ons weggeven op de pinksterdag. Ook Hij heet God (Hand. 5 : 4). Van achter de coulissen treedt een derde in de schijnwerper van onze geloofsaandacht.

Zo is er een levende en praktische kennismaking met God. Zo komt Hij in de geschiedenis van zijn werken. Met die God heb je omgang in het nieuwe verbond. Het is de grote lijn van de Bijbel. God kennen uit zijn werken is voor ons de Vader en de Zoon en de Geest kennen. Nergens valt de Bijbel je lastig met de vraag hoe dat toch kan. Omdat er toch maar een God is. Begin ermee royaal deze drie te kennen. Niet over hen te puzzelen, maar met elk van hen te leven. Dat is belangrijk voor onze band met de HERE.

Aflossing van de wacht?

Maar vindt er dan een soort aflossing van de wacht plaats? De Zoon volgt de Vader op en de Geest de Zoon? Of is God een soort acteur

die achter elkaar drie verschillende rollen speelt? Trekt Hij eerst een Vader-gezicht, presenteert Hij zich dan als Zoon en speelt Hij tenslotte de Geest? Zo hebben verschillende stromingen in heden en verleden gedacht.

Maar wanneer je begint bij het totaal van Gods openbaring en vandaaruit **terugkijkt** naar de verschillende fasen die deze doorliep, ontdek je deze drie bij nader inzien in al die fasen.

In die eerste fase herken je al de contouren van de Zoon en de Geest. Al is het in de schaduw van de Vader.

Denk aan de 'engel van de HERE'. Hij is een met God en toch bode, engel. God die zich door God laat zenden. Sprak Jezus later niet zo van zichzelf? Die Engel is de God die Mozes ontmoet bij de braamstruik. Zijn naam is de naam van God: wonderbaar in grote daden, zoals Simsons vader mag horen. Zo is er sprake van meer instanties die te denken geven. We horen over: de heerlijkheid van God, de naam van God, de wijsheid van God, het woord van God, het aanzicht van God, de Geest van God. En als het bijvoorbeeld over die naam gaat, lees je een haast persoonlijke uitdrukking. God doet zijn naam 'wonen' in het heilighdom (Deut. 12 : 11). Steeds betreft het een instantie die een is met de HERE en toch van Hem onderscheiden. Geen wonder dat zelfs bepaalde stromingen binnen het jodendom, tot op vandaag in deze gegevens raakvlakken erkennen met de christelijke leer van de drieëenheid. Wij zien ze in het licht van het Nieuwe Testament als contouren van Christus en de Geest. En de Verbondsgod van het OT blijkt geen eenzame enkeling.

Wanneer vervolgens Jezus op de voorgrond treedt, doet de Vader geen stapje terug. Jezus noemt Hem 'zijn God' (Joh. 20 : 17). Hij spreekt met Hem. Hij laat Hem des te duidelijker aan ons zien. Ook de

Geest blijkt in de schaduw volop aanwezig. De Vader geeft Hem aan Jezus. Christus dient God door de Geest.

Zo is het ook als de Geest in de schijnwerper komt. Dan vervagen Vader en Zoon niet. De Geest wil hen verheerlijken. Zij komen juist nog beter uit. In Joh. 14 : 23 zegt Jezus: als de Geest komt, komen de Vader en Ik heel nadrukkelijk mee.

Band met God

De HERE blijkt bij nader inzien altijd zo te zijn, als je Hem leerde zien vanuit het eindpunt van zijn openbaring. Hij doet alles in de gemeenschap van Vader, Zoon en Geest.

De schepping, werk van de Vader als bron van het leven, is toch een samenwerkingsproject. De Zoon schiep ook (Joh. 1 : 1), evenals de Geest (Gen. 1 : 2).

In Gods omgang met Israël in de woestijn, zien we de Vader een verbond met zijn volk sluiten. Maar in het werk van de Zoon. Jesaja 63 zegt: in zijn Engel (de Zoon) was Hij nabij en zijn Geest gaf Hij in de leiders van het volk.

Jezus' geboorte is zijn eigen komst. Toch stuurt de Vader Hem. En de Geest maakt Maria zwanger. Jezus staat zelf op uit de dood. Toch wekt de Vader Hem op. En de Geest zorgt voor een nieuw lichaam.

Alles wat de HERE doet voor ons mensen, doet Hij zoals Hij is. Zo is ook zijn relatie tot ons. Alleen zo kan onze band met Hem echt zijn. Een band met God is een band met de persoon van de Vader, de persoon van de Zoon en de persoon van de Geest. Anders heb je het niet over de ware God. In je omgang met de Bijbel is het belangrijk, dat je deze drie allemaal steeds beter leert kennen.

De HERE is een

Maar hebben we dan drie goden? God is toch een!

Wat zegt de Bijbel als Gods eenheid wordt benadrukt? Dat trekt allereerst een grens naar buiten: andere goden zijn niet god. Alleen de HERE. Dan zeg je nog niets over wat er binnen die grens is. Wie de HERE is. Het sluit een echt meervoud in God niet uit.

Bovendien betekent Gods eenheid (bv. in Deut. 6), dat Hij uit een stuk is. De HERE is een, en dus moet je hem liefhebben met heel je hart, verstand en kracht. Hij is 'straight' in zijn omgang met ons. En daarom moeten wij 'straight' zijn tegenover Hem. De HERE is in harmonie met zichzelf. Alles in Hem is harmonisch op zijn volk gericht. Laat alles in ons nu harmonisch naar Hem uitgaan.

Ook dat sluit geen drietal uit. Het geeft wel aan, dat tussen die drie totale harmonie bestaat.

Dat gaat aan de ene kant ver boven mijn bevattingvermogen uit. Toch mag ik het me wel een beetje voorstellen.

Jezus zegt in Joh. 10 : 30: Ik en de vader zijn een. Dat zie ik, met een kerkvader als Athanasius, niet als een abstracte uitspraak over Gods eenheid. Maar anders dan **Athanasius** reserveer ik het ook niet voor Jezus in zijn mens-zijn alleen. In Jezus' werk op aarde blijkt iets van de harmonie tussen Vader en Zoon. Als Zoon doet Hij Vaders werken en spreekt Hij Vaders woorden.

Die harmonische relatie weerspiegelt om zo te zeggen hoe dat van eeuwigheid is tussen die twee.

De Bijbel maakt geen probleem van het meervoud naast het geloof in een God. Paulus gebruikt nota bene dat meervoud om het geloof in de ene God te stimuleren! In 1 Kor. 8 : 6 zegt hij in een adem: Er is maar een God de Vader. En een Heer, Jezus. Wij zouden hem nu betrappen op een nieuw probleem: beste **Paulus**, nu heb je er toch twee! Paulus wijst juist op die ene Heer, omdat die je richt op de ene God. ♦ ♦ ♦ harmonie bestaat er

tussen die twee.
Een kerkvader (Gregorius van Nys-

sa) gebruikt het beeld van drie zoeklichten: samen beschijnen ze de ene plek van ons donkere leven. Die drie bundels vormen samen een lichtstraal. In hun werk zie je hun harmonie. Zo is dat ook in God zelf. Dat kun je niet peilen. Maar het is ook geen buitenissig mysterie, waarbij je je niets kunt voorstellen.

Slot

Ik ben in het bovenstaande eigenlijk gestart met het drietal van personen in God. Dat heb ik van sommige hedendaagse theologen geleerd. De gebruikelijke route is vaak omgekeerd. Het beginpunt ligt dan bij Gods eenheid. In dat geval wordt het drietal met moeite onder woorden gebracht. **Terwille** van die eenheid ding je dan zomaar af op je levende relatie tot de Vader en de Zoon en de Geest. Wanneer je begint met het kennen van die drie opent dat juist de weg naar een ander inzicht in Gods eenheid. Dat is niet alleen belangrijk voor onze kennis van God, maar ook bij andere thema's waar de Bijbel het begrip 'eenheid' gebruikt (bijvoorbeeld rond de kerk).

In het volgende artikel laat ik uit de geschiedenis zien waarom wij de drieëenheid als ingewikkeld zijn gaan ervaren. En hoe dit punt belangrijk is voor de geloofspraktijk.

¹ Vanwege het karakter van deze bijdrage geef ik geen literatuurverwijzingen. Ik maak een uitzondering voor het opstel van J. Kamphuis, 'Taal van thuis. Over het existentieel karakter van de belijdenis van de drieënige God' in: J. Kamphuis, W. van 't Spijker, C. Tnmp, W.H. Velema, *Hoe staan wij er voor. Actualiteit van het gereformeerd belijden*, Barneveld 1992; en K. Schilder, *Heidelbergsche Catechismus*, Deel 3, Goes 1950. Verder noem ik S.G. de Graaf, *Het ware geloof: Beschouwingen over zondag 1-22 van de Heidelbergse Catechismus*, Kampen 1954; G.Th. Rothuyzen, *Allemaal zondagen. Beschouwingen over de Heidelbergse Catechismus*; en Joh. Verkuyll, *De kern van het christelijk geloof*, Kampen 1992. Niet omdat zij als bronnen hebben gediend, maar omdat ik enkele voorbeelden en uitdrukkingen aan hen ontleen.

Kinderen en jongeren: kennen we ze?

In *De Waarheidsvriend* van 15 september schreef J. Graveland, jeugd-werkadviseur van de Hervormd Gereformeerde Jeugd Bond, over aandacht voor jongeren. **Kennen** wij ze eigenlijk wel? Of worden ze bij de pastorale zorg te vaak nog over het hoofd gezien?

Zij horen erbij

Hoewel waarschijnlijk niemand zal ontkennen dat kinderen en jongeren ook bij de gemeente horen, krijgen ze toch vaak niet die aandacht die ze nodig hebben.

In de dagen van de **Heere Jezus** was dat al niet anders.

Als kinderen tot Jezus worden gebracht, verhinderen nota bene de discipelen hen tot Jezus te komen. Zij dachten dat de woorden van de **Heere Jezus** vooral voor grote mensen waren bestemd.

Maar Jezus verrast hen met zijn reactie.

Jezus leert ons:

Juist de **jeugdtijd** is de meest geschikte tijd om God lief te krijgen en Hem te leren dienen.

'Die Mij vroeg zoeken, zullen Mij vinden.'

Een ontdekkende bestraffing van de houding, de gezindheid van hen die vooraan staan in Zijn gemeente. Toen en ook nu?

Van levensbelang

Hoe belangrijk aandacht van jongeren kan zijn, bleek uit een paar verhalen van jongeren.

Een meisje dat uit de kerk was vertrokken, vertelde mij: *'Toen ik 16 jaar was, stierf mijn vader. Soms*

kwam de dominee of een ouderling even bij ons langs. Ze praatten dan met m'n moeder, maar ons "zagen ze niet". Toen is er bij mij iets geknapt.'

Het kan ook heel anders...

Een meisje schreef:

'Ik denk dat het erg goed is geweest, dat ik deze dominee heb ontmoet; hij heeft aandacht voor je en hij is er één met overtuiging.

Hij heeft een zeer positieve invloed op mij. Ik weet niet of ik zonder hem nog gelovig zou zijn.'

Een nieuw begin

Gelukkig komen er steeds meer ambtsdragers die bewust contact willen maken met jongeren. Zij maken een nieuw begin door b.v. groepjes jongeren uit te nodigen voor een gesprek of door bij huisbezoek een aparte afspraak met hen te maken.

Zij zeggen eerlijk:

– **We kennen jullie eigen te weinig!**

– Graag willen we luisteren naar jullie verhaal om te horen hoe we jullie en anderen beter van dienst kunnen zijn.

Zij stellen vragen als:

– Wat beleven jullie aan de kerk?

– Helpt de kerkdiensten de catechese jullie in het leven van alledag?

– Waar hebben jullie moeite mee?

– Hoe zouden wij meer voor jullie kunnen betekenen?

– Wie is God voor jou? Wat betekent geloof voor jou?

– Wat doe jij eraan? 'k Denk aan bijbellezen, bidden, dienen van de naaste.

Zoals u ziet, willen zij vooral luisteren naar de jongeren om zo te ontdekken wie ze zijn, wat hen bezig-

meegelezen

houdt, wat ze van hen kunnen leren en wat ze voor hen kunnen betekenen.

Ook van predikanten hoor ik dat ze naar mogelijkheden zoeken om meer en beter contact te krijgen met jongeren. Er zijn er die bewust meer ruimte hebben gemaakt tussen de catechisatie-uren om de gelegenheid te hebben gaande en komende catechisanten even aan te spreken.

Anderen nodigen de eerste maanden van het nieuwe seizoen de catechisanten in groepjes van vier of vijf jongeren uit voor een kort gesprek om elkaar beter te leren kennen. Zij zijn enthousiast, want het geeft gewoon ook een heel andere sfeer op catechisatie.

Levensleiding

Ds. L.W.Ch. **Ruijgrok** schreef in het *Gereformeerd Weekblad* van 16 september over **levenslot en levensleiding**. Het hart van de mens overdenkt zijn weg, maar de **HERE** bestuurt zijn gang, zegt Spreuken 16. Ds. Ruijgrok:

Kortom, achter alles, wat op deze aarde geschiedt, steekt Zijn plan. Zijn raad. Zijn welbehagen. Dat geldt de wijze, waarop Hij Zijn **schepping** in het aanzijn heeft geroepen. Dat geldt evenzo voor de wijze, waarop Hij Zijn schepping **onderhoudt** en **regeert**. Dat geldt ook voor dat machtige werk van de **herscheping**. Niets in het werken van God is aan het toeval, of de willekeur van ons mensen overgelaten. O nee, want wat moest er dan van worden. Maar alles ligt vast in Hem. In Zijn raad. In Zijn welbehagen. In het heilsplan, dat Hij Zich in Christus heeft voorgenomen. Hij

alleen zit op de troon. Hij alleen regeert.

En wat nu geldt voor de *gróte* verbanden van Gods werk, geldt ook voor de *kléine* verbanden van ons persoonlijk leven. Uw en mijn levenslot zijn niet onderworpen aan de grillen van de natuur. Zijn evenmin afhankelijk, van wat andere mensen met ons doen, maar rusten in Zijn hand alleen. David belijdt: 'Mijn gebeente was voor U niet verborgen, als ik in het verborgene gemaakt ben en als een borduursel gewrocht ben in de nederste delen der aarde. Uw ogen hebben mijn ongevormde klomp gezien en – en dan komt het – al deze dingen waren in Uw boek geschreven, de dagen als zij geformeerd zouden worden, toen nog geen van die was' (Ps. 139 : 15, 16). De berijming van Psalm 139 brengt dat uiterst schoon onder woorden in die prachtige versregel: 'Eer iets van mij begon te leven, was alles in Uw boek geschreven...!'

Een duizelingwekkende gedachte. Eer iets van mij begon te leven. M.a.w.: toen ik er nog niet was... Nog niet kon denken. Nog niet kon spreken. Nog niet kon handelen. Toen was ik toch reeds in Góds gedachten. Reeds tóen heeft God mijn levensplan opgemaakt. Denk het u in: uw en mijn levensplan is door God Zélf ontworpen. En dat reeds in de stilte der eeuwigheid. Het bestek van uw en mijn levenslot en levensleiding is reeds toen opgemaakt. Door God Zelf vastgesteld en bepaald.

Enkele gevolgtrekkingen

Welnu, daar vloeit het één en ander uit voort. Een paar lijnen. Dat betekent allereerst, dat wij dus niet *zélf* het moment hebben uitgekozen, waarop we werden geboren. Laat staan de dag, of het jaar, of de eeuw, waarin dat geschiedde. Nee, Gód koos dat voor ons uit. Vervolgens, wij hebben ook onze ouders niet gekozen. Evenmin het geslacht, waaruit we stammen en het milieu, waarin we groot werden. En de tijdsomstandigheden, die

daarmee samenhangen. Nee, dat alles koos *Gód* voor ons uit. Eer iets van mij begon te *leven/was* alles in Uw boek geschreven!

(...) hoe uw en mijn achtergrond ook is, in welk gezin we ook zijn groot geworden, in welk milieu, tegen welke maatschappelijke, of kerkelijke achtergrond... Het was *Gód*, Die het in Zijn raad alzo bepaalde en het in Zijn wijsheid alzo *góed* dacht.

En dat geldt ook onze verdere opwas en opvoeding. De opvoeding, die we thuis kregen. Het onderwijs in school en kerk. De leermeesters, die van invloed waren op onze vorming. Of – en dat kan ook: die misschien juist helemaal niet van invloed zijn geweest daarop. Dat u het zegt: Wat heb ik nu eigenlijk aan onderwijs gehad, het had zoveel anders en beter gekund. Toch geldt – bij alle verantwoordelijkheid, die wij mensen hebben en waar God ons ook tot op het laatste toe op zal blijven aanspreken –, het was Gód, Die u *dáár* plaatste en u *dáár* vormde en *dát* de beste kweekschool achtte met het oog op het doel, dat Hij met ons leven heeft. Wij hadden het misschien liever anders gezien, nochtans, de alwijze God achtte het *zó* het beste!

Blenk en Bootsma: nog niet samen op weg

Het *Centraal Weekblad* van 16 september deed verslag van een gesprek van enkele Hervormde, synodaal Gereformeerde en Evangelisch-Lutherse predikanten over *Samen op weg*. Een stukje van de Hervormde ds. *C. Blenk* en de synodaal gereformeerde ds. *P. Bootsma*:

Blenk: Maar daar zit natuurlijk de diepste verontrustingen pijn bij de hervormd-gereformeerden: de hele ontwikkeling in de Gereformeerde Kerken. En ik denk dat als je echt een gesprek wilt voeren, dan moet je dat expliciet maken.

Als je beseft dat er vroeger op de gereformeerde theologie geleund werd. Iedere bondspredikant heeft

de boeken van Kampen in huis staan, bijbelverklaring, theologie, korte verklaring, Ridderbos, Herman Bavinck. Maar niet alleen van vroeger, maar ook in mijn eigen jeugd. Wij waren gegrepen door mensen als Overduin. In de studentenvereniging moest *Overduin* elke keer opdraven. Ook Verkuyyl was een zeer geliefd spreker. Dat is niet van honderd jaar geleden, dat wij die gereformeerden zo goed *vonden*, dat is nog in mensenheugenis. En ik weet nog dat *Overduin* over de Hervormde Kerk zei: "Hoe kan een kerk nu met twee monden *spreeken*?" En die kerk is nu in de kortste keren omgedraaid – ik vertolk nu even de gevoelens –, die kerk die eerst met de Hervormde Kerk gebroken heeft, vervolgens een poosje riep: "wij hebben het, wij zijn het", toen door de bocht ging als afgescheiden kerk, en dan terug wil komen en dan niet óns komt versterken, maar die ander. Nee, de meest irenische zou laaiend *worden*. Dat is het wat eronder zit. Dat is natuurlijk voor een deel *irrationeel* en het is voor een deel ook veel te generaliserend, dat rekt niet met nieuwe generaties, die dat niet meer zo voelen – dat weet ik ook allemaal wel. Maar als je dat niet eerlijk boven water *krijgt*, dan kom je nergens.'

Bootsma: 'Maar die visie op de Gereformeerde Kerken... we worden als één blok gezien, maar dat zijn wij niet. Ik betreur ook alle mogelijke ontwikkelingen van de afgelopen tientallen jaren binnen de Gereformeerde Kerk. Ik betreur ook bepaalde besluiten van de gereformeerde synode. *Overduin* en *Verkuyyl* beschouw ik ook als mijn leermeesters, voor mij persoonlijk grote voorbeelden. En toch word ik zondermeer ingedeeld bij die "verfoeide Gereformeerde Kerken". Dat is even onterecht als wanneer ik de hele Hervormde Kerk zou kwalificeren naar één van z'n *stromingen*. Gereformeerden voelen natuurlijk op hun klompen aan dat er zo over hen gedacht wordt. Dat maakt het gesprek ongelooflijk

moelijk. Maar wanneer je een klein beetje vertrouwen hebt in datgene waar je zelf voor staat, wat je zelf hebt, en dat het een ander goed zal doen, dan wil je dat ook delen. Dan ga je niet zitten zwijgen en zeggen: "zie je wel, daar ben je fout". Dan kom je niet tot een ontmoeting, tot een gesprek. En zeker niet tot aanreiken en delen.' Blenk: 'Er zit iets generaliserends in. Maar hoe blijkt nou die confessionele stem van de gereformeerden in het geheel van Samen op Weg? Dan stemt de gereformeerde synode toch unaniem en merken wij niets van andere stromingen. Mijn indruk is dat hervormd-gereformeerden, hoe dwars ze ook zijn, het gesprek vaak nog het eerst op theologische diepte brengen.

UIT DE KERKEN
Beroepbaarstelling: W.Th. Meijer, Keulsestraat 33.8262 TT Kampen, ☎ (05202) 15600.

PREEKVOORZIENING

Met kandidaat A. Veeffkind kunnen preekafspraken gemaakt worden (eventueel ook op beroep) voor de zondagen tot en met 25 december. Zijn adres is; Hanzelaan 198,8262 VL Kampen, ☎ (05202) 27286.

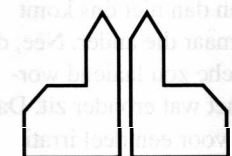
ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Bussum-Huizen * *Scriba*: K.J. de Haan, Karel Doormanlaan 53, 1271 CB Huizen, ☎ (02152) 68040 (p. 107).

Noordburgum * *Scriba*: G. Stellingwerf, Tjalling H. Haismastraat 58,9251 AW Burgum, ☎ (05116) 2470 (p. 56).

Terneuzen * K. de Feijter, Axelsestraat 231,4537 AV, (p. 144).

Wapenveld * Diensten (tijdelijk) Geref. Kerk (syn.) Kwartelweg 11, Wapenveld: 11.00 en 17.00 uur (p. 98).

REEDS 140 JAAR

donatus VERZEKERT VERTROUWD

DONATUS,

- is bij uitstek specialist in het verzekeren van kerkelijke eigendommen
- verricht gratis inspecties en taxaties door eigen, speciaal opgeleide bouwkundig
- is een non-profit maatschappij. De winst wordt aan de leden/verzekerden uitgekeerd in de vorm van premie-restitutie. (Over de afgelopen 10 jaar gemiddeld 50%!)
- kent 'op maat' gesneden polisvoorwaarden, zoals een extra-kostendekking indien na een schade het gebouw niet meer voor kerkelijke diensten kan worden gebruikt en naar elders moet worden uitgeweken.

Onderlinge Verzekering
Maatschappij Donatus u.a.

Postbus 5055
5201 GB 's-Hertogenbosch

Telefoon 073 - 122166
Telefax 073 - 890365

Vraag vrijblijvend om een offerte of gesprek, ook als u nog elders verzekerd bent. Het verplicht u tot niets.

WOORD EN WERELD

*Zojuist verschenen
tweede druk*

'Wees wijs met de wijsheid'

door Ds. H.J.J. Feenstra

Ds. Feenstra laat de rijke betekenis van Spreuken zien voor allerlei facetten van het dagelijks leven.

Een geweldige hulp bij het werk op de studieverenigingen.

Bent u geen abonnee? Bestel dan spoedig. Of abonneer u op de serie cahiers (f 11.95). Losse cahiers f 16,10. Scholma Druk 05900 - 13636

LOOPT U MOEILIJK?

WEERHEIM

WEET ER RAAD OP!

Electro-scooters, div. modellen

Thuiszorg-hulpmiddelen

Verhuur-Verkoop-Nieuw-Gebruikt

Nieuw vanaf f 4950,- compleet

Laat u deskundig voorlichten. Vraag vrijblijvend inl. Desgewenst demonstratie aan huis.

Showroom Stationsweg 183,3771 VG Barneveld.
Tel. 03420-12763. Rijswijk-Delft, Tel. 015-123046

